

УДК:336.71:336.77(477)

РОЛЬ ПРОБЛЕМНОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ БАНКІВ УКРАЇНИ У ФОРМУВАННІ КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ.

Ключарьова А.О., Лісна Р.П.

Харківський інститут банківської справи

Університету банківської справи Національного банку України

У статті розглянуто сутність прострочених кредитів. Проаналізовано структуру кредитного портфеля банків України у розрізі проблемних кредитів. Запропоновані заходи щодо зменшення прострочених кредитів на балансах банків, які дозволять банку покращити активи, що в свою чергу позитивно вплине на банківську систему України.

Ключові слова: банк, кредитний портфель, якість кредитного портфеля, проблемні кредити.

Постановка проблеми. Запорукою стабільного функціонування банківських установ є забезпечення належного рівня якості кредитного портфеля банку. Приділення недостатньої уваги управлінню кредитним портфелем банку може привести до зниження прибутковості банку і навіть до його банкрутства.

Особливою актуальністю ця проблема набуває останнього часу, бо деякі банківські установи ще не встигли вирішити наслідки кризи 2008 – 2009 років (ще наявні реструктуризовані і прострочені кредити минулої кризи і вже спостерігаються значне зростання ризикованості кредитів та прострочена заборгованість по новим кредитам). Оперативне прийняття рішення із забезпечення якості кредитного портфеля дозволить банку зміцнити свою конкурентну перевагу та фінансову стійкість на фінансовому ринку України.

Аналіз досліджень і публікацій. Вирішенню питання формування якісного кредитного портфеля приділяли увагу багато закордонних та вітчизняних науковців, серед яких А. М. Мороз, В. А. Алексійчук, В. С. Андрійчук, Л. О. Коваленко, В. І. Логвиненко, О. В. Васюренко, І. І. Кириленко та ін. Питання управління проблемними кредитами досліджувалися в роботах К. М. Д'яконова, С. А. Ільєсова, А. П. Казарцева, В. І. Крилової, О. К. Любуць, Л. Д. Примостки, І. В. Сала, В. І. Міщенко, Н. М. Ликової. Але, незважаючи на отримані наукові результати не висвітленими та дискусійними залишаються багато питань у цій сфері.

Метою дослідження є визначення сутності проблемних кредитів та розробка теоретичних і практичних рекомендацій щодо вдосконалення системи мінімізації проблемних кредитів у вітчизняних банківських установах.

В науковій літературі існує велика кількість підходів до визначення поняття прострочених кредитів. Найбільш вдалим ми вважаємо наступне визначення: «Прострочені кредити – це сума прострочених платежів за кредитом на певну дату, лише та частина заборгованості по кредиту, яка не погашена в строк. Отже, обсяг простроченої заборгованості є відносно менший до загальних обсягів кредитів по яким допущено прострочення» [1].

Таким чином, до проблемних кредитів можна відносити кредити, за якими спостерігаються ознаки порушення повернення коштів, а саме недотримання умов кредитування та значні порушення строків виконання зобов'язань перед банком, своє-

часно не внесенні один чи кілька платежів. Спостерігається втрата якості чи вартості забезпечення, погіршився фінансовий стан позичальника, або наявна негативна інформація про нездатність виконання позичальником своїх зобов'язань та інші обставини, які дозволяють банку мати сумнів щодо повного та своєчасного повернення кредиту.

Ризик збільшення простроченої заборгованості спостерігалось в період фінансової кризи 2008–2009 років. Банки після кризи починаючи з 2011 року почали зменшувати прострочену заборгованість, як економічно – політична ситуація в країні погіршила економічне становище населення що призвело до збільшення частки простроченої заборгованості.

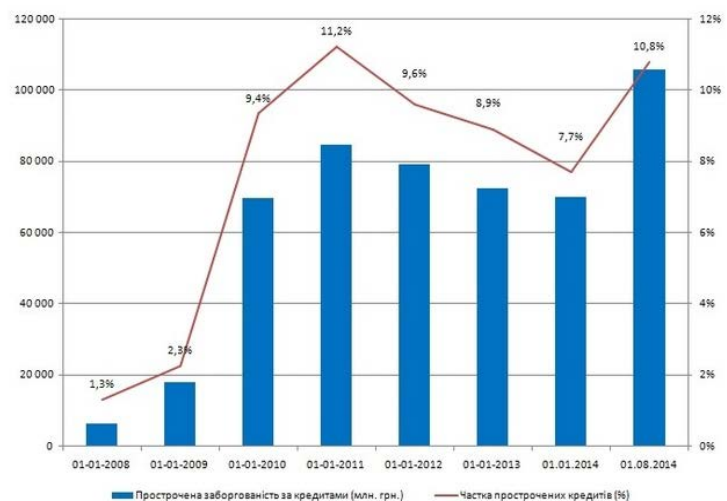

Рис. 1. Динаміка обсягу простроченої заборгованості, млн гривень

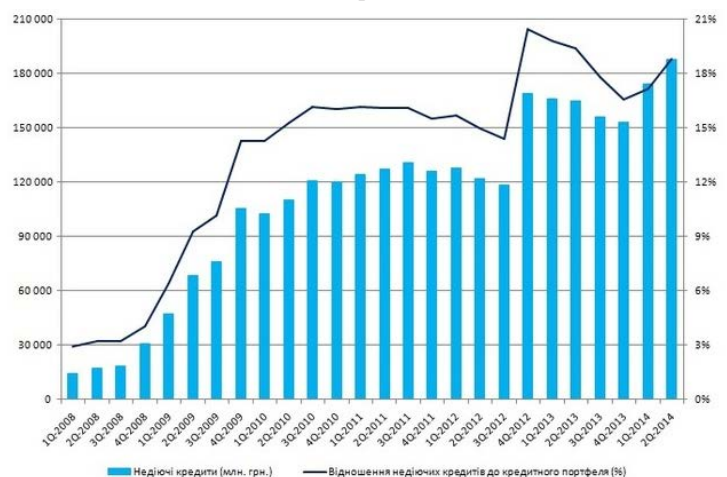

Рис. 2 Динаміка обсягу недіючих кредитів банків України, млн гривень

Згідно з даними НБУ на 1.01.2014 обсяг прострочених кредитів становить 78,566 мільярдів гривень – 9,1% від загального кредитного портфелю. Частка безперспективних кредитних активів у портфелі банків залишається на рівні 45% – 50%. Згідно з даними НБУ, за 7 місяців 2014 року частка простроченої заборгованості у загальному кредитному портфелі зросла із 7,7 до 10,8%. (рис. 1). Історичний максимум показника недіючих кредитів становив 11,2% на початку 2011 року. Проте банківська система не досягла рівня кризи 2008 року де найвищий показник складав 11,8% в 2011 році. Передусім, завдяки прийнятим запобіжним заходам Національного Банку України і вчасності кожного банку. Банки формували резерви для покриття негативних наслідків

Структуру прострочених кредитів НБУ розкриває лише у розрізі галузей нефінансових корпорацій – 54,8 мільярда гривень, тоді як обсяги прострочених позик за іпотечними, споживчими, муніципальними і державними кредитами не оприлюднюються регулятором. [4]

Також слід враховувати частку недіючих кредитів в загальному обсязі кредитів. Недіючими кредитами є загальна сума кредитів, які віднесені до сумнівних і безнадійних категорії якості. До недіючих включають усі позики, які прострочені більш ніж на 3 місяці та позики, обслуговування яких є слабким та незадовільним. До обсягу недіючих кредитів відноситься загальний обсяг заборгованості за ними, а не тільки прострочена сума. До недіючих кредитів відносять сумнівні та безнадійні кредити та кредити, які їх заміщують. [3]

Обсяг недіючих кредитів постійно збільшується, особливо різкий підйом з 119 млн. грн у II кварталі 2012 до 166 млн. грн. в III кварталі 2012 року. На початок 2014 даний показник складав 160 млн. грн. НБУ щокварталу повідомляє обсяг недіючих кредитів у рамках системи поширення фінансових даних МВФ. За перше півріччя 2014 року обсяг недіючих кредитів суттєво зріс: на 23% до 188 мільярдів гривень, тоді як загальний портфель кредитів клієнтам збільшився лише на 8% (рис. 2).

Заборгованість по цим кредитам й надалі має тенденцію на збільшення. До негативного результату призводить політико – економічна ситуація в країні. Особливо збільшення спостерігається простроченої заборгованості в східних регіонах. Дана ситуація не сприяє розвитку для банківської системи України та негативно відображається на показниках в банках. Також частково пояснюється перерахунком валютних позик за новим курсом і відносно більшими сумами валютних кредитів у проблемному портфелі.

Залишки за кредитами, наданими сектору домашнього господарства, у гривневому еквіваленті збільшилися з початку року на 16.1 млрд. грн., або на 8.4%, і на 01.03.2014 становили 208.6 млрд. грн. Зокрема продовжували зростати залишки кредитів, наданих домашньому господарству у гривнях: короткострокових – на 0.7 млрд. грн., або на 1.3%, від 1 року до 5 років – на 0.7 млрд. грн., або на 1.6%.

Кредити в національній валюті отримувалися переважно на споживання. За рахунок курсових різниць залишки кредитів в іноземній валюті зросли на 15.1 млрд.грн., або на 22.7%, особливо довгострокових. Відповідно частка кредитів в іноземній валюті в загальному обсязі наданих кредитів збільшилася до 39.2% порівняно з 35.1% на кінець 2013 року та 34.6% у січні 2014 року. [3]

Слід відмітити, що зростання частки проблемних позик у кредитному портфелі українських бан-

ків призводить до зростання непрацюючих активів та скорочує можливості кредитування національної економіки.

Проблемні кредити негативно впливають на показники банку і банківської системи в цілому. Банкам необхідно на суму проблемних кредитів створювати резерви, що в свою чергу змусить інвестиційний портфель банків, так як замість резервування проблемних кредитів банк міг інвестувати кошти в інші проекти. При виникненні прострочених активів банки постають перед вибором як саме працювати далі. В банках завжди є вибір між утримати на балансі проблемні кредити, продати чи списати їх за рахунок резерву.

Як правило рішення приймається індивідуально правлінням банку. Однак в даному разі постає питання на якому етапі і як саме поступити щоб зазнати мінімальних збитків та максимально повернути надані кошти, адже головна мета діяльності банку це отримання прибутку.

Вдале прийняття управлінського рішення щодо подальшого використання активу надасть можливість збільшити прибутковість, зменшити частку непрацюючих активів та підняти діяльність банківської установи на якісно новий рівень, забезпечивши достатній рівень конкурентоспроможності банківської установи. Тому, пропонується розглянути позитивні і негативні сторони прийняття рішень на різних етапах.

Якщо кредит прострочений, банки можуть прийняти рішення щодо його утримування на балансі з подальшою зміною умов кредитування, погашення його за рахунок резервів або продаж іншій організації. При прийнятті рішення утримувати – банк самостійно проводить роботу із неробочими кредитами. В даний час це найбільш популярний метод управління проблемними активами в Україні. Найчастіше це великі банки які не зважають на відносно великі витрати намагаються втримати клієнтів в банку. Такі банки працюють з клієнтами вимагаючи повернення кредиту, не рідко банки пропонують клієнтам змінити умови по договору (зміна строку, зміна суми або відсоткову ставку та інше) й тим самим йдуть на компроміс з клієнтами, і в свою чергу покращують показники, не втрачаючи репутацію банку. Передусім банки проводять реструктуризацію кредитів. Банки часто намагаються тримати проблемні кредити на балансі, допоки є хоча б незначний шанс відновлення бізнесу позичальника (за умови, що він співпрацює з банком або банк впевнений в успішному стягненні заборгованості в судовому порядку). Однак реструктуризовані неробочі кредити навряд будуть виставлені на продаж. Основними принципами роботи з проблемними кредитами є оперативність, співвідношення «витрати – ефективність», послідовність і комплексність, конкурентність і прозорість. Отже якщо в банку немає досконалої системи щодо повернення простроченої заборгованості буде доречно їх продати задля списання з балансу і покриття хоча б деякої суми заборгованості.

При недіючих кредитах якщо банк має налагоджену систему щодо повернення заборгованості доцільно залишати їх на балансі. Однак виникає ризик неповернення кредиту, що призводить до погіршення балансу банку і показників. Правління банку повинно ретельно прорахувати, в тому числі і можливості позичальників, враховувати як зовнішні фактори так і внутрішні. Зовнішні – економічна та політична ситуація в країні, коливання на валютному ринку, падіння обсягу ВВП, зниження доходу населення і промислового виробництва; втрата рин-

ків збуту експортерами, надмірна обтяженість борговими зобов'язаннями. Внутрішні – формування резервів, кредитна експансія попередніх років; велика частка валютних кредитів у кредитному портфелі банків; недосконалість інституційної складової вітчизняного фінансового ринку; за кредитами не генеруються грошові потоки до банку у визначений термін та в повному обсязі; спостерігалось значне зниження балансової вартості кредитів.

Безнадійні кредити після проведення реструктуризації майже не можливо продати або за додати не вигідних для банку умов. Головне завдання постає перед банком щоб їх було якомога менше. Банкам необхідно оперативно працювати з клієнтами щоб не допустити на баланс безнадійної заборгованості.

На сучасному етапі розвитку банківської системи України ефективним інструментом роботи з проблемною заборгованістю має стати передання в санаційний банк, одним із джерел функціонування якого можуть стати державні кошти (при цьому можлива як державна, так і приватна або змішана форми власності цієї спеціалізованої установи). У вітчизняній банківській практиці такий антикризовий захід реалізовувався шляхом передачі проблемних активів державних банків та банків, у капіталізації яких брала участь держава, санаційному банку, створеному на базі Родовід-банку. Однак в Україні діяльність санаційного банку спрямована на державні банки, хоча проблемна заборгованість існує і на балансах інших банків.

Основними перевагами використання зазначеного механізму роботи з проблемними активами є можливість розформування резервів шляхом усунення проблемних кредитів із балансу банку, відсутність витрат на непрофільну діяльність зі стягнення проблемної заборгованості, підвищення рівня

ліквідності банку за умови надходження коштів від продажу активів.

Принциповою умовою є комплексність і послідовність реалізації заходів з антикризового управління. Зокрема, недостатньо зважений підхід до вирішення питання наявності в банку проблемних кредитів може знизити ефективність заходів щодо рекапіталізації банків.

Отже, для покращення ситуації з простроченою заборгованістю необхідно:

- вдосконалити систему визначення кредитоспроможності позичальника та ризикованості наданих позик;

- коригування як кредитної політики самих банків, так і методології регулювання їх діяльності з боку держави.

- удосконалення законодавчої бази та системи банківського нагляду;

- створити більш зважений процес надання кредитів: від подання заяви на отримання кредиту до погашення позики;

- удосконалення механізму співпраці банків з бюро кредитних історій;

- вдосконалення системи моніторингу простроченої та безнадійної кредитної заборгованості банків;

- відслідковувати ситуацію як на зовнішньому ринку так і в конкретній галузі в яку кредитуються кошти.

Висновок. У банківському секторі спостерігається значний обсяг проблемної заборгованості за наданими кредитами, що пов'язано як із суб'єктивними, так і об'єктивними причинами. Прострочена кредитна заборгованість є державною проблемою, оскільки вона знецінює активи банківської системи та погіршує в цілому стан банківської системи, що вимагає прийняття радикальних заходів як з боку Національного банку України, так і з боку керівництва банківських установ другого рівня.

Список літератури:

1. Григораш Т.Ф. Банківське кредитування в Україні: сучасний стан, основні проблеми та шляхи їх вирішення / Григораш Т.Ф., Пільгуй С.С. // Економічний простір № 62. – 2012. – С. 119-124.
2. Міщенко В. Реструктуризація кредитів в умовах кризи: світовий досвід і можливості застосування в Україні / В. Міщенко, В. Крилова, М. Ніконова // Вісник НБУ. – 2009. – № 5. – С. 12-17.
3. Корнилюк Р. Рейтинг проблемності кредитних портфелів – 2013 / Р. Корнилюк, Шпитко С. – Режим доступу: <http://real-economy.com.ua/publication/ratings/43756.html> (3)
4. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
5. Постанова НБУ Про затвердження положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків № 23 від 25.01.2012 // [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0474-00>
6. Слобода Л. Напрямок вдосконалення роботи банків України з проблемними активами в посткризовий період / Слобода Л., Дунас Н. // Вісник НБУ. – 2011. – № 4. – С. 46-51.
7. Український банківський портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://banker.ua>

Ключарёва А.А., Лесная Р.П.

Харьковский институт банковского дела
Университета банковского дела Национального банка Украины

РОЛЬ ПРОБЛЕМНОЙ ЗАДОЛЖЕННОСТИ БАНКОВ УКРАИНЫ ПРИ ФОРМИРОВАНИИ КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ

Аннотация

В статье рассмотрены сущность просроченных кредитов. Проанализирована структура кредитного портфеля банков Украины в разрезе проблемных кредитов. Предложенные меры по уменьшению просроченных кредитов на балансах банков, которые позволят банку улучшить активы, что в свою очередь положительно повлияет на банковскую систему Украины.

Ключевые слова: банк, кредитный портфель, качество кредитного портфеля, проблемные кредиты.

Kliucharova A.O., Lisna R.P.
Kharkiv Institute of Banking
University of Banking of the National Bank of Ukraine

THE ROLE OF THE PROBLEM LOANS OF THE BANKS OF UKRAINE DURING FORMATION OF LOAN PORTFOLIO

Summary

The article deals with the essence of overdue loans. The structure of the loan portfolio of banks of Ukraine in terms of problem loans is analyzed. As solution of the problems authors propose measures to reduce overdue loans on banks' balance sheets that will improve the banks' assets, which in turn will positively affect the banking system of Ukraine.

Keywords: bank, loan portfolio, quality of loan portfolio, overdue loans.

УДК 338.242.4

УПРАВЛІННЯ ВУГЛЕДОБУВНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ УКРАЇНИ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ

Кравець О.Ю.

Національний гірничий університет

Проаналізовано світовий досвід управління вугледобувними підприємствами. визначено, що сучасний стан вугільної промисловості України може бути охарактеризований як дуже складний. Виявлено основні проблеми функціонування підприємств гірничої промисловості України. Встановлено, що на теперішній час збиткові вугледобувні підприємства є поглиначами значних сум бюджетних коштів, але при цьому не мають стимулів і можливостей для забезпечення беззбиткового рівня роботи. Окреслено шляхи вирішення цієї проблеми та їх можливі соціально-економічні наслідки.

Ключові слова: управління, вугледобувні підприємства, дотації, вугілля, економічна доцільність.

Постановка проблеми. Глибока реструктуризація вугільної промисловості є системним і досить складним завданням для будь-якої країни. Однак існуючий світовий досвід (Англії, Німеччини, Іспанії, Франції, Бельгії) доводить, що затягування з кардинальними стратегічними рішеннями, прийнятими з точки зору макроекономічної ефективності, тільки ускладнює її проведення і вимагає в багато разів більших інвестицій і часу. Що стосується операційних інструментів такої реструктуризації – їх апробований склад досить великий і ефективний. Але в будь-якому випадку, звільнення вугільної промисловості від функції непомірного поглинача бюджетних коштів є головною умовою формування дійсно ефективної та надійної енергетичної системи країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика функціонування вугільної промисловості в умовах перехідної економіки також присвячені численні наукові дослідження. Так, організаційно-економічні особливості ліквідації вугледобувних підприємств розглянув В. Василенко [1]; проблеми утворення фінансово-промислових груп проаналізував С. Бабаш [2]; особливості здійснення приватизації і корпоратизації висвітлені в дослідженні Б. Біренберга [3]; управління організаційно-технічним рівнем виробництва вивчала О. Жидченко [4]; можливість підвищення ефективності системи управління та важливість ролі комерційних банків у ній обґрунтував С. Зубовський [5]; дослідження інноваційної галузевої діяльності провів А. Кабанов [6]; питання ціноутворення і ринку вугільної продукції розглянула Т. Косова [7]; організаційно-економічний механізм управління розвитком підприємства досліджував В. Мартиненко [8]; проблемі підвищення ефективності управління об'єднанням

присвячено працю С. Поважного [9]; можливості виробничого потенціалу вивчала О. Чернега [10].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. На думку вітчизняних аналітиків в країні склалася вкрай непроста ситуація зі збутом видобутої вугільної продукції, в результаті чого різко знизилася фінансова надходження на підприємства, що знаходяться у власності Міністерства енергетики та вугільної промисловості, виник дефіцит коштів для виплати зарплат та оплати спожитої електроенергії. Неможливість реалізувати видобуте вугілля призвела до затарювання аварійних складів шахт паливом, розрахункові рахунки заблоковані органами Податкової служби, а кошти за відвантажене вугілля не надходять на підприємства. Сьогодні вітчизняні ТЕС забезпечені запасом палива на кілька місяців, їх склади переповнені [11, 12].

Мета статті. Головною метою цієї роботи є аналіз існуючих умов управління вугледобувними підприємствами України та визначення перспектив їх роботи.

Виклад основного матеріалу. Як і раніше немає ясності, скільки вугілля треба країні для забезпечення потреб економіки, в тому числі для вироблення електроенергії. Продовжується також нелегальний видобуток вугілля, обсяг якого за підсумками 2014 р. становить близько 10% ринку. Вірогідно, ключова помилка уряду, що призвела до такої ситуації, полягає в нарощуванні виробництва вугілля без чіткого розуміння, хто його купить. Видобуток вугілля в Україні у 2013 р. становив 84 млн т, що на 2 млн т. більше, ніж 2012-го, Зауважимо, що згідно з програмою «Українське вугілля», складеною у 2001 р., видобуток вугілля до 2010 р. мав зрости до 110 млн т з 80 млн 2000-го. Виявляється, що намічені обсяги видобутку не були досягнуті навіть у 2013 р.